

AMASYA BASIN TARİHİNE İLİŞKİN BAZI YENİ TESPİTLER*

Mustafa ARIKAN**

ÖZ

Matbaa, bilginin hızlı ve ucuz bir biçimde toplumsallaşmasını sağlaması bakımından tarihte çok kritik bir işleve sahiptir. Matbaanın bu özelliğini ortaya çıkaran en önemli vasıtalarından biri, ilk örnekleri 17. yüzyılda görülen gazetelerdir. Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ilk Türkçe gazete, 1831'de çıkmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*'dir. Meşrûtiyet dönemi, gazete yayınları için önemli bir sıçrama noktasıdır. Özellikle Meşrûtiyet'in ikinci kez yürürlüğe girmesinden sonra hem ulusal hem de yerel ölçekte geniş bir yayın faaliyeti söz konusudur. Bu çerçevede Amasya'da Meşrûtiyet döneminde iki, Millî Mücadele döneminde beş Türkçe gazete yayınlanmıştır. Bu gazetelerden *Amasya* ve *Amasya'da Emel* gazeteleri, kalıcı ve etkili olmaları bakımından özellikle dikkat çekicidir. Eksikleri olmasına rağmen bu iki gazetenin günümüze ulaşmış nüshaları diğerlerine göre çok daha fazladır. Ayrıca bu gazeteler Millî Mücadele yıllarında kurulmuş, Cumhuriyet döneminde de yayınlarına devam etmişlerdir. *Amasya* gazetesi, başlığının altında "*Vilâyetin Resmî Gazetesidir*" ibaresini taşımaktadır. Bu gazete, içeriği itibarıyla merkezi çevreye taşıyan, resmî bilgilerin kamuoyuna ulaşmasını sağlayan bir çizgidedir. Buna mukabil *Amasya'da Emel* gazetesi, her ne kadar genç Cumhuriyet'in temel prensiplerini benimsemiş görünse de mahallî iktidar odaklarına karşı muhalif bir duruş sergilemektedir. Bu çalışma, Amasya'da yayınlanan ilk gazetelere ilişkin tespit edilen yeni verileri literatüre kazandırmanın yanı sıra *Amasya* ve *Amasya'da Emel* gazetelerinin yayın politikalarına ilişkin tespitleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Amasya, Yerel Basın, Müdde-i Umûmî, Taşdemir, Tecelli, Türközü, Yeşilirmak, Emel.

SOME NEW FINDINGS REGARDING THE HISTORY OF AMASYA PRESS

---

* *Gönderim Tarihi:* 26.10.2023. *Kabul Tarihi:* 14.11.2023. Bu çalışma, 8-10 Ekim 2015 tarihleri arasında Merzifon'da düzenlenen "*III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*" kapsamında sunulan yayımlanmış bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** *Dr. Öğr. Üyesi,* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, RİZE. mustafa.arikan@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6333-1446.

ABSTRACT

The printing press has a very critical function in history in terms of enabling the rapid and cheap socialization of information. One of the most important tools that reveal this feature of the printing press is newspapers, the first examples of which were seen in the 17th century. The first Turkish newspaper published in the Ottoman Empire was *Takvim-i Vekayi*, which started to appear in 1831. The Constitutional Monarchy period is an important jumping point for newspaper publications. Especially after the Second Constitutional Monarchy came into force, there was a wide range of publishing activities on both national and local scales. In this context, two Turkish newspapers were published in Amasya during the Constitutional Monarchy period and five during the War of Independence. Among these newspapers, Amasya and Amasyada Emel newspapers are particularly noteworthy in terms of being permanent and effective. Despite their shortcomings, the surviving copies of these two newspapers are much more than the others. In addition, these newspapers were established during the War of Independence and continued their publication during the Republic period. Amasya newspaper carries the phrase "It is the Official Newspaper of the Province" under its title. This newspaper, in terms of its content, follows a line that carries the center to the periphery and ensures that official information reaches the public. On the other hand, Emel newspaper in Amasya, although it seems to have adopted the basic principles of the young Republic, displays an oppositional stance against the local power centers. This study aims to bring new data about the first newspapers published in Amasya to the literature, as well as to reveal the findings regarding the publishing policies of Amasya and Emel newspapers in Amasya.

Keywords: Amasya, Local Press, *Müdde-i Umûmî*, Taşdemir, Tecelli, Türközü, Yeşilirmak, Emel.

Giriş

Avrupa'da matbaanın etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmasıyla, bilginin ve haberin geniş kitlelere ulaştırılabilmesi noktasında çok büyük bir merhale katedilmiştir. Bol ve ucuz bir biçimde basılan kitaplar, bilginin toplumsallaşmasını sağlamıştır. Matbaanın icadından yaklaşık iki yüzyıl kadar sonra, 1631'de, Fransa'da ilk gazete yayınlanmıştır.¹ Bunu takip eden yıllarda Amerika, Almanya ve Hollanda'da da günlük gazeteler çıkmaya başlamıştır.²

İlk Türkçe gazete, Türkçe basım yapan ilk matbaanın kuruluşundan yaklaşık yüz yıl kadar sonra, 1831'de çıkmıştır. *Takvim-i Vekayi* adıyla neşredilen bu gazete, devlet eliyle çıkarılan resmî bir yayın niteliğindedir.³

¹ Atilla Girgin, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İstanbul 2001, s. 1. Fuat Süreyya Oral'a göre ise modern zamanlarda neşredilen ilk gazete, 1605 yılında Almanya-Anvers'te Niew Tjdingen adıyla çıkarılmıştır. Bkz: Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, Yayın Yeri ve Yılı Yok, s. 24.

² Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Tarihi İlk Devirler*, İstanbul 1995, s. 24.

³ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2011, s. 17.

Zaman zaman aksamalar yaşansa da *Takvim-i Vekayi*, 1922 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Tanzimat döneminde *Takvim-i Vekayi*'nin yanı sıra *Ceride-i Havâdis*, *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvir-i Efkâr*, *Muhbir* ve *İbret* gibi gazeteler Osmanlı basın tarihi içindeki yerlerini almışlardır.⁴ Bu araştırmanın sınırlarını ifade eden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Osmanlı tarihi içinde pek çok gazete kurulmuş ve basın yayın hayatına renk vermiştir.⁵

Diğer ülkelerdeki örneklerde olduğu gibi Türkiye'de de basının en önemli özelliği, halkı bilgilendirerek bir kamuoyu oluşmasını sağlamasıdır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde basın, Batı'daki örneklerden farklı bir yapıda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. 19. yüzyıl, Batı'da yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden bağımsız hâle geldiği bir dönem olmuştur. Yasama görevi meclislere, yürütme görevi hükümetlere ve yargı görevi bağımsız mahkemelere verilmiştir. Bu üç erk dışında toplumun bilgilendirilmesi, kamuoyu oluşturulması, toplumun talep ve ihtiyaçlarının savunulması ise basın yayın organlarının görevi olmuştur. Böylece basın dördüncü kuvvet olarak önem kazanmaya başlamıştır. Osmanlı'da ise ilk Türkçe gazete devlet tarafından, devlet memurları marifetiyle çıkarılmıştır. Burada gazete çıkarmaktan maksat toplumun taleplerini dillendirmekten ziyade, idarî alanda yapılan yeni düzenlemeleri yüksek yönetici kadrolara ulaştırmak ve nihai keredede devlet otoritesini temin etmektir. Nitekim merkezîyetçiliğin pekiştirilmesi ve halkın eğitilmesi de bu çerçevede elde edilmek istenen iki önemli kazanımdır.⁶

Basının bu alanlardaki açık etkilerini fark eden Osmanlı Devleti, zaman içinde resmî nitelikli yayınların yerel ölçekte çıkmasını sağlayacaktır. 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'yle yeni bir idarî teşkilatlanmaya giden devlet,

⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara 1971, s. 107 vd.

⁵ Hicrî 1322 (milâdî 1904/1905) ve 1325 (milâdî 1907/1908) tarihli devlet salnameleri, Osmanlı Devleti'nde yayınlanan gazeteler hakkında genel bir tablo vermektedir. 1322 tarihli devlet salnamesine göre İstanbul'da 73 matbaa bulunmaktadır. Ülke genelinde 147 adet gazete ve dergi neşredilmektedir. Bunlardan 53'ü başkent İstanbul'da, 94'ü ise diğer vilâyetlerde çıkmaktadır. İstanbul'daki yayınların 8'i, taşradaki yayınların ise 24'ü resmîdir. İstanbul'da yayınlanan gazetelerin 18'i Türkçe, 4'ü Ermenice harfli Türkçe, 1'i Rumca harfli Türkçe, 1'i İbranice harfli Türkçe, 1'i Türkçe ve Fransızca, 1'i Rumca ve Fransızca, 2'si İngilizce ve Fransızca, 3'ü Fransızca, 10'u Rumca, 7'si Ermenice, 2'si Bulgarca, 2'si Yahudice (İbranice) ve 1'i Sırpça'dır. Bkz: *Salname-i Devlet-i Osmâniye*, Dersaadet 1320, s. 916-924. 1325 tarihli devlet salnamesine göre İstanbul'daki matbaaların sayısı 95'e, gazetelerin sayısı ise 54'e çıkmıştır, bunlardan 9'u resmî yayındır. İstanbul'da yayınlanan Fransızca gazetelerin sayısı 2'den 3'e, Ermenice gazetelerin sayısı 7'den 10'a çıkmış, Bulgarca yayınların sayısı ise 2'den 1'e düşmüştür. Bu arada bir de İtalyanca-Fransızca gazete yayına başlamıştır. Taşrada yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı 86'ya düşmüş, ancak resmî yayınların sayısı 25'e, yarı resmî yayınların sayısı ise 2'ye çıkmıştır. Bkz: *Salname-i Devlet-i Osmâniye*, Dersaadet 1322, s. 1050-1063. İsimlerini ve etkinliklerini burada zikretmeyeceğimiz bu gazeteler hakkında daha fazla bilgi için bkz: Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923*, İstanbul 1990.

⁶ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul 2006, s. 26-30.

ihdâs edilen vilâyetlerde birer matbaa kurulmasını öngörmüştür. Nizamnâme'nin 9. Maddesi'ne göre matbaaların idaresi, vilâyetlerin yazı işlerini yürütecek olan mektupçuların uhdesine verilmiştir.⁷ Valilik bünyesinde kurulan bu matbaalarda başta salnameler olmak üzere takvimler, dinî, edebî ve bilimsel kitaplar basılmıştır. Ayrıca resmî vilâyet gazeteleri de yine bu matbaalarda neşredilmiştir.⁸ Vilâyet matbaalarının kamu dışında özel kesimin işlerine de açık tutulması, taşrada basın yayın faaliyetlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca bir okul işlevi gören yerel matbaa ve gazeteler, bu alanda görev alacak personelin yetişmesine imkân vermiştir.⁹

Yayınlandığı dönem içinde güncel bir etkiye sahip olan basın, muhtevası bakımından tarih araştırmaları için önemli bir kaynak değeri taşımaktadır. Toplumun bütününe hitap eden ulusal basın organları, sundukları haberlerle ve paylaştıkları yorumlarla toplumsal olayların ve olguların takip edilebileceği çok önemli kaynaklardır. Basının bu özelliği, mahallî düzeyde faaliyet gösteren yayın organları için de geçerlidir. Bilhassa şehir tarihi araştırmaları için bu yayınlar, son derece kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Bu çalışma yukarıda kaydedilen değerlendirmeler çerçevesinde, tarih alanında birbirinden bağımsız iki konu başlığı olan şehir tarihi ve basın tarihi araştırmalarına, Amasya ortak paydası üzerinden katkı sunmaya amaçlanmaktadır. Çalışmanın ana hedefi, Meşrûtiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte Amasya'da yayınlanan ve hem basın hem de şehir tarihi araştırmalarına kaynaklık edecek olan ilk gazeteler hakkında bilgi vermektir. Bu bağlamda yayımlandıkları süre, içerik ve koleksiyonlarına ulaşılabilirlik açısından *Amasya* ve *Amasya'da Emel* gazeteleri üzerinde daha fazla durulacaktır.

1.Meşrûtiyet Döneminde Amasya'da Yayınlanan Gazeteler

Amasya, 19. yüzyıl sonlarında gerçekleştirilen idarî düzenlemelerle Sivas vilayetine bağlı bir sancak durumuna gelmiştir. Merzifon, Köprü (Vezirköprü), Mecitözü, Lâdik, Havza ve Gümüşhacıköy, bu sancağa bağlı kaza merkezleridir.¹⁰ Amasya'nın almış olduğu bu idarî statü, 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'ne uygun olarak şekillenmiştir.

Amasya sancağının bağlı bulunduğu Sivas vilayetinde, hükümet konağı içinde Türkçe basım yapan, vilayetin ilk ve tek matbaası, Hicrî 1282 (milâdî

⁷ Uygur Kocabaşoğlu-Ali Birinci, "Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler", *Kebikeç*, S: 2, (1995), s. 102. Kocabaşoğlu ve Birinci, mektupçuların görevleriyle ilgili düzenlemenin Vilâyet Nizamnâmesi'nin 7. Maddesi'nde yer aldığını belirtmişlerdir. Ancak doğrusu 9. Madde'dir. *Düstur I. Tertip*, C: I, İstanbul 1289, s. 609.

⁸ Bülent Varlık, "Yerel Basının Öncüsü: Vilâyet Gazeteleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul, Yayın Yılı Yok, s. 99.

⁹ Koloğlu a.g.e., s. 32-33; Varlık, a.g.e., s. 100.

¹⁰ *Salname-i Devlet-i Osmâniye*, Dersaadet 1327, s. 690-692; İlhan Şahin-Feridun Emecen, "Amasya", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul 1991, s. 3.

1865/1866) yılında kurulmuştur.¹¹ 1870 tarihli kayıtlara göre vilâyetin mektubî kalemi müdürü Mehmet Raif Efendi, matbaanın litograf memuru Ali Rıza Efendi, yardımcısı Mehmet Emin Efendi ve şâkirdi Yusuf Ziya Efendi'dir.¹² Ermenice mürettepler, gazetece dağıtıcılar ve diğer çalışanlarla birlikte matbaanın personel sayısı Hicrî 1298 (milâdî 1880/1881) tarihinde 10'a,¹³ Hicrî 1325 (milâdî 1907-1908) tarihinde ise 18'e çıkmıştır.¹⁴ Bu matbaada ilki 1870, sonuncusu 1907 yıllarına ait toplam 17 adet vilâyet salnamesi neşredilmiştir.¹⁵

Amasya sancağının bağlı bulunduğu Sivas'ta ilk çıkan yerel gazeteler kısa ömürlü olarak 1869 ve 1870'te Ermenice olarak yayınlanmıştır. Sivas vilâyetinin resmî gazetesinin çıkış tarihi ise 24 Mart 1879'dur. Başlangıçta Arap ve Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yayınlanan gazete, 1941 yılına kadar çıkmaya devam etmiştir. 6 Şubat 1882'den itibaren Ermeni harfleriyle yapılan yayın sonlandırılmıştır.¹⁶ Gazetenin coğrafi olarak hitap ettiği alan Sivas, Karahisar-ı Şarkî, Tokat ve Amasya'dır.¹⁷ Diğer vilâyet matbaa ve gazetelerinde olduğu gibi Sivas vilâyet matbaası ve gazetesi de Osmanlı taşrasında kitabın yaygınlaştırması, yerel gazeteciliğe ve bir kamuoyu oluşumuna zemin hazırlaması ve en nihayetinde merkezle çevre arasında bir iletişim kanalı oluşturması bakımından önemli işlevler görmüştür.¹⁸

Vilâyet merkezi olan Sivas'taki bu gelişmelere rağmen Amasya'daki ilk gazeteler II. Meşrûtiyet döneminde çıkacaktır. Amasya basın tarihine ilişkin çok kapsamlı bir çalışma yapan Hüseyin Menç, Amasya'da neşredilen ilk gazetelerin şehirde yaşayan Ermenilere ait olduğunu belirtmektedir. 1911-1915 yıllarında biri Merzifon ilçesinde olmak üzere Amasya'da Ermeniler tarafından yayınlanan üç gazete mevcuttur. 1911 yılında *Abaraj* adında haftalık bir gazete ile *Amassia* adında on beş günlük bir dergi yayın hayatına başlamıştır. *Abaraj* gazetesi daha sonra aylık bir dergiye dönüştürülmüştür. Bazı bölümleri Ermeni harfleriyle Türkçe basılan bu yayınlardan *Amassia*, Ermeni kilisesindeki matbaada basılmış ve editörlüğünü, Hınçak Partisi üyelerinden Minas İpekciyan yapmıştır. İpekciyan, 1915'te Ermeni olaylarında yaşanan kargaşada hayatını kaybedecek

¹¹ *Salname-i Maarif-i Umûmiye*, Dersaadet 1316, s. 1100-1101.

¹² *Sivas Vilâyeti Salnamesi*, Sivas 1287, Sayfa Numarası Yok.

¹³ *Sivas Vilâyeti Salnamesi*, Sivas 1298, s. 59.

¹⁴ *Sivas Vilâyeti Salnamesi*, Sivas 1325, s. 55.

¹⁵ Sivas vilâyetine ait diğer salnameler büyük bir kısmına ulaşılabilecek elektronik bir kaynak olarak bkz. "Osmanlı Salnâmeleri Veri Tabanı", Erişim 3 Ekim 2023, <http://ktp.isam.org.tr/?url=salname>.

¹⁶ Horst Unbehaun, "Sivas Vilâyetinde Basının Doğuşu", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: 10, (2001), s. 16, 18. Hicrî 1316 (Milâdî 1898/1899) tarihli Maarif Salnamesi'nde gazetenin dili Türkçe olarak belirtilmiştir. Bkz. *Salname-i Maarif-i Umûmiye*, Dersaadet 1316, s. 1102.

¹⁷ Murat Tuğluca, "Sivas Vilâyet Gazetesi", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri II*, Sivas 2007, s. 424.

¹⁸ Kocabaşoğlu-Birinci, *a.g.m.*, s. 103.

ve tehcirle birlikte Ermenilerin Amasya'dan gönderilmeleri sebebiyle bu gazeteler yayın hayatından çekileceklerdir. Bu gazetelerin dışında Türkçe karşılığı "Kaya" olan *Rock* isimli bir başka Ermeni gazetesinin yayınlandığına dair de bilgiler vardır. Menç, bu önemli bilgilerin yanı sıra 1914 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'nda kaydedilmiş olan *Müdde-i Umûmî* isimli bir Türkçe gazetenin varlığını da işaret etmektedir.¹⁹

Osmanlı arşivinde ve gazete koleksiyonlarında tespit ettiğimiz yeni veriler, literatürde mevcut bu bilgilere bazı yeni eklemeler yapmaya imkân vermektedir. Buna göre Amasya'da yayınlanan ilk Türkçe gazetelerin de en geç 1911 yılında yayın hayatına başladığı söylenebilir. 1909 ve 1912 Şark Ticaret Yıllıklarında Amasya'da yayınlanan gazetelere ilişkin herhangi bir bilgi yoktur.²⁰ 1913 ve 1914 tarihli yıllıklarda ise Ermeni Minas Efendi'nin sahibi olduğu *Amassia* ve Şükrü Efendi'nin yöneticisi olduğu *Müdde-i Umûmî* gazeteleri kayıt altına alınmıştır.²¹ 1921 ve 1922 tarihli yıllıklarda ise sadece *Müdde-i Umûmî* gazetesi yazılıdır.²² Oysaki bu tarihlerde *Emel* gazetesinin yayın hayatına girdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Şark Ticaret Yıllıklarında yer alan bilgilere ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

II. Meşrûtiyet yıllarında Amasya'da yayınlanan iki Türkçe gazete bulunmaktadır. Bunlardan biri, Şark Ticaret Yıllıklarında varlığına işaret edilen *Müdde-i Umûmî* gazetesi, diğeri ise *Taşdemir* gazetesidir. *Müdde-i Umûmî* gazetesinin sahibi ve sorumlu müdürü Karslı Şükrü Efendi'dir.²³ Babası asker olarak devlet görevinde bulunan Şükrü Efendi, 93 Harbi'nden sonra memleketi Kars'ın Rusların eline geçmesinden sonra Sivas'a bağlı bir kaza merkezi olan Havza'ya taşınmıştır.²⁴ Burada belli bir dönem dava vekilliği (avukatlık) yapan Şükrü Efendi'nin²⁵ hakkında sık sık soruşturma açıldığı görülmektedir. Şükrü Efendi, 1894 yılında mahkemede işi olan insanları tahkir ettiği, yargılama sırasında dinleyicilere galiz kelimeler kullandığı ve kovduğu, ceza davalarını tehir ettiği için bazı kimselerin cezaevinde ölümüne sebebiyet verdiği gerekçesiyle Amasya Bidâyet Mahkemesi Ceza Reisi Yusuf Cemal Efendi'den şikâyetçi olmuştur.²⁶ Şükrü Efendi 1897 yılında ise yolsuzluk iddiasıyla bu kez de eski Amasya Mutasarrıfı Bekir Paşa'yı şikâyet etmiştir.²⁷

Bu şikâyetlerin ikisinde de iddiaların yersiz olduğuna, Şükrü Efendi'nin halkı devlet görevlilerine karşı kıskırttığına, bu sebeple de hakkında tahkikat

¹⁹ Hüseyin Menç, *Amasya Basın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 30-31.

²⁰ *Annuaire Oriental* 1909, s. 1163-1169; *Annuaire Oriental* 1912, s. 1407-1408.

²¹ *Annuaire Oriental* 1913, s. 1414; *Annuaire Oriental* 1914, s. 1346.

²² *Annuaire Oriental* 1921, s. 1271; *Annuaire Oriental* 1922, s. 1219.

²³ *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 1.

²⁴ *BOA*, ŞD. 2718-101 (27 Rebiülevvel 1320/4 Temmuz 1902).

²⁵ *BOA*, ZB. 332-45 (19 Nisan 1325/2 Mayıs 1909).

²⁶ *BOA*, DH.MKT. 254-40 (29 Zilhicce 1311/3 Temmuz 1894).

²⁷ *BOA*, BEO, 984-73778 (27 Safer 1315/28 Temmuz 1897).

yapılmasına karar verilmiştir. Şükrü Efendi son olarak Havza kazasındaki Rum cemaatinden bazı kimselerin ibadetlerinin kısıtlandığı gerekçesiyle kaymakam aleyhinde şikâyetçi olmalarına ve bu gerekçeyle Yunan Sefareti'ne dahi müracaatta bulunmalarına ön ayak olmuştur. Bu olaydan sonra Şükrü Efendi, halkı ifsat ettiği ve “*islâh-ı nefis etmesi*” gerektiği için Isparta'ya sürülmüştür.²⁸ Isparta'ya sürüldükten sonra defalarca Dâhiliye Nezâreti'ne başvuran Şükrü Efendi, kendisinin bir suçu olmadığını, iftiraya uğradığını, kendisinin ve ailesinin çok zor durumda olduğunu belirterek Havza'ya gönderilmesini talep etmiştir.²⁹

Dâhiliye Vekâleti'nce yapılan incelemelerden sonra Şükrü Efendi'nin bir oğlunun olduğu, herhangi bir emlak ve arazisinin bulunmadığı anlaşılmış, bu sebeple talebi yerinde görülmüştür. Ancak kendisinin Havza'da pek çok olaya karıştığı, halkı ifsat ettiği, bundan dolayı da Amasya'da ikâmet ettirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰ Bütün bu olaylardan sonra uygun bir reji dava vekilliği görevi isteyen Karslı Şükrü Efendi,³¹ Meşrûtiyet'in ikinci kez yürürlüğe girmesinden sonra *Müdde-i Umûmî* adında günlük bir gazete çıkarmak üzere ruhsat almak için Dâhiliye Vekâleti'ne müracaatta bulunmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda bu talep de uygun görülmüş ve 19 Nisan 1909'da gazete çıkarma izni verilmiştir.³²

İşte alınan bu izinden sonra *Müdde-i Umûmî* gazetesinin ilk sayısı 24 Mayıs 1909 tarihinde çıkmıştır. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Karslı Şükrü Efendi, başyazarı ise Sivaslı Hristaki Efendi'dir. Gazetenin başlığının altında “*İleride yevmî neşrolunmak üzere şimdilik haftada iki defa Pazartesi Perşembe günleri çıkarılır Osmanlı gazetesidir*” ibaresi yer almaktadır. İstanbul'da çıkmaya başlayan ve dört sayfa olarak Vatan matbaasında basılan gazetenin nüshası 10 paradır.³³

Elimizde *Müdde-i Umûmî* gazetesinin 1, 92 ve 135. sayıları bulunmaktadır.³⁴ İstanbul'da çıkmaya başlayan gazetenin 92. sayısı, 15 Haziran 1912'de Amasya'da neşredilmiştir. Gazetenin ilk olarak ne zaman Amasya'da yayınlanmaya başladığını tespit etmek mümkün değildir. Nüshası 20 paraya çıkan gazete artık haftalık olarak yayınlanmaktadır. Gazetenin bu sayısı iki sütun

²⁸ BOA, BEO, 1728-129592 (22 Cemâziyelâhir 1319/6 Ekim 1901); BOA, ŞD. 2718-101 (27 Rebiülevvel 1320/4 Temmuz 1902).

²⁹ BOA, BEO, 1845-138348 (4 Safer 1320/13 Mayıs 1902).

³⁰ BOA, DH.ŞFR. 292-1 (28 Nisan 1318/11 Mayıs 1902); BOA, BEO, 1926-144387 (24 Cemâziyelâhir 1320/28 Eylül 1902).

³¹ BOA, MKT., 730-8 (2 Rebiülâhir 1321/28 Haziran 1903).

³² BOA, ZB., 332-45 (19 Nisan 1325/2 Mayıs 1909).

³³ *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 1, 4.

³⁴ Bu nüshalara Millî Kütüphane'nin dijital kataloglarından ulaşılabilmektedir. Bkz. “Müdde-i Umumi”, Erişim 3 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1213>.

üzerine tertip edilmiş 8 sayfadan oluşmaktadır. İdarehanesi Amasya'da Selağzı'nda bulunan gazetenin sahibi, müdürü ve muharriri artık sadece Karşlı Şükrü'dür.³⁵ Gazetenin 135. nüshasında sayfa sayısının dörde, fiyatının ise 10 paraya düşmesi dışında fazlaca bir değişiklik olmamıştır.³⁶

Meşrûtiyet döneminde Amasya'da yayınlanan diğer Türk gazetesi *Taşdemir*'dir. Amasya basın tarihine ilişkin çalışmalarda bu gazeteyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sahibi ve sorumlu müdürü Tokatlı Mehmet Rifat Efendi olan gazetenin ilk nüshası Hicrî 26 Safer 1329/Milâdî 25 Şubat 1911 tarihinde yayınlanmıştır. Gazetenin elimizde bulunan ve Millî Kütüphane kataloglarında yer alan tek nüshası budur.³⁷ Başlığının altında “*Her şeyden bahseder her hafta cumartesi günleri Amasya'da neşr olunur*” ibaresi yer alan gazetenin fiyatı on paradır. Senelik aboneliği köylüler için ücretsiz, bunun dışındakiler için 20 kuruştur. *Taşdemir* iki sütun üzerine küçük boy dört sayfa olarak tertip edilmiştir.³⁸

Mevcut koleksiyonlardan hareketle Meşrûtiyet döneminde yayınlanan *Müdde-i Umûmî* gazetesinin Amasya'ya ne zaman taşındığını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte *Taşdemir* gazetesinin ilk nüshasında, *Müdde-i Umûmî*'ye göndermede bulunulan bir yazı yer almaktadır. Bu yazı, *Müdde-i Umûmî*'nin *Taşdemir*'den önce çıkmaya başladığını açık biçimde ortaya koymaktadır.³⁹

Elimizdeki nüshalarla bu iki gazetenin yayın politikaları hakkında geniş bir değerlendirme yapma imkânımız yoktur. Bununla birlikte *Müdde-i Umûmî*'nin ilk nüshasındaki takdim yazısında Şükrü Bey, Meşrûtiyet'in yürürlüğe girmesini sağlayan kadrolara ve yeni padişah V. Mehmed Reşad'a dualar etikten sonra gazetesinin açılan bu yeni dönemin hizmetkârı olacağını vurgulamıştır.⁴⁰ Nitekim bu nüshada yer alan diğer haber ve yorumlarda da yeni dönemin uygulamalarının övüldüğü, Abdülhamid rejiminin ise yerildiği

³⁵ *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 1-8.

³⁶ *Müdde-i Umûmî*, S: 135, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913), s. 1-4.

³⁷ Gazeteye çevrimiçi erişim için bkz: “Taş Demir”, Erişim 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/periodicals/catalog/details/1070>.

³⁸ *Taşdemir*, 12 Şubat 1326/25 Şubat 1911, 1-4.

³⁹ “Müdde-i Umûmî Refikimizin Acaba Ne Zamanlarına Cevap”, *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 4.

⁴⁰ Karşlı Şükrü, “Dua ve İddiânâme”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 1.

görülmektedir.⁴¹ İstanbul'da satılık bir arsa, bir mağaza ve bir matbaaya ilişkin ilânlar dışında yerel nitelikli bir haber yer almamaktadır.⁴²

Müdde-i Umûmî'nin elimizde bulunan 92. sayısının başyazısı Karslı Şükrü Efendi imzasıyla yayınlanmıştır. Yazıda Abdülhamit rejiminden savaşımlara kadar bir dizi olay hatırlatılarak milletin bir gaile bitmeden bir diğeriyle yüzleşmek durumunda kaldığı belirtilmektedir.⁴³ Gazetenin Amasya'da devam eden yayınlarında da Abdülhamit rejimi aleyhtarı yayın politikasına devam ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin gazetede yer alan bir haberde, Amasya'da Tayyare Cemiyeti yararına bir grup genç tarafından oynanan “*Yıldız'ın Sonu*” isimli piyesten bahsedilerek memnuniyet gösterilmektedir.⁴⁴ Bunun dışında *Müdde-i Umûmî*'de dikkat çekici olan nokta, gazetenin mahallî konularla yakından ilgileniyor olmasıdır. Gazete bir yandan rüşvet iddiasıyla hakkında soruşturma açılan Amasya Müstantığı Nuri Efendi'yle ilgili gelişmeleri takip ederken,⁴⁵ bir yandan da aydınlatması yapılmayan, çamurlu sokaklar için belediyeye seslenen yazılar neşretmiştir.⁴⁶ Amasya'ya yerleştirilmiş muhacirlerin yaşadıkları problemler,⁴⁷ Tayyare Cemiyeti için bağış yapan hamiyetperver kişiler,⁴⁸ reji idaresiyle ilgili düzenlemeler,⁴⁹ hırsızlık olayları,⁵⁰ tarım alanlarındaki çekirgelerle mücadele gibi birbirinden farklı pek çok konu, gazetenin sütunlarında gündeme getirilmiştir.⁵¹ Gazetenin bu nüshasında mahallî olaylarla yakından ilgilendiği ve toplumun ihtiyaçlarını daha çok eleştirel bir üslûpla seslendirdiği söylenebilir. Ancak gazetenin elimizde bulunan 5 Nisan 1913 tarihli sayısına bakıldığında bu eleştirel tavrın ortadan kalktığı, haber ve

⁴¹ “Tensikat”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 1; “Abdülhamid'in Servetinin Menâbii”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 2; “Anadolu Ormanları”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 2.

⁴² “Kıralık Sahilhane”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 4; “Altunlu Arslan Mağazası”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 4; “Matbaa ve Hâkkâne”, *Müdde-i Umûmî*, S: 1, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s. 4.

⁴³ Karslı Şükrü, “Makale-i Mahsûsa”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 1-2.

⁴⁴ “Tayyare Menfaatine”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 4.

⁴⁵ “Müstantik Tahkikatı Etrafında”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 2.

⁴⁶ “Belediyeden Feryat”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 2.

⁴⁷ “Allah da Rız Olmaz Kul da”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 2-3.

⁴⁸ “Müdde-i Umûmî'nin Sütun-ı Mefharetî”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 3-4.

⁴⁹ “Reji”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 3.

⁵⁰ “Hırsızlık”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 3.

⁵¹ “Çekirge”, *Müdde-i Umûmî*, S: 92, 2 Haziran 1328 (15 Haziran 1912), s. 4.

yorumların oldukça azaldığı, bunun yerini mahallî düzeydeki resmî ilânların aldığı görülmektedir.⁵²

Taşdemir gazetesinin elimizde bulunan ilk ve tek nüshasında da *Müdde-i Umûmî*'nin ilk sayısına benzer bir yorum karşımıza çıkmaktadır. Gazetenin imzasız köşe yazısında Meşrûtiyet'e övgü ve açılan bu yeni döneme hizmet etme gayesi dile getirilmektedir.⁵³ Nitekim bu gazetenin yayınlanabilmesi de Meşrûtiyet'in bir eseri olarak yorumlanmış ve okuyuculardan destek istenmiştir.⁵⁴ Gazetenin bu ilk sayısında ağır geçen kışın zorluklarından, yolların kapanmasından, bu sebeple ihtiyaç maddelerinin temin edilememesinden ve aşırı pahalılıktan bahseden yazılar dikkati çekmektedir.⁵⁵ Hem *Müdde-i Umûmî* hem de *Taşdemir*'in Meşrûtiyet'in ilânından sonra yayın hayatına başlamaları ve ilk nüshalarında toplumun ihtiyaçlarına odaklanan yazıları, açılan yeni dönemin özgürlük havasının taşraya kadar uzandığının göstergesi olarak okunabilir. Bununla birlikte 1913 gibi nispeten geç bir tarihe ait olan nüshasında *Müdde-i Umûmî*'nin çok büyük oranda resmî ilanlara yer vermiş olması ise bu özgürlük ortamının kısa sürede kapandığının bir nişanesi olarak yorumlanabilir.

2. Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Amasya'da Yerel Basın

Millî Mücadele döneminde Amasya'da yayınlanan ilk Türk gazetesi, tek sayı olarak 1 Nisan 1920'de çıkan *Türközü*'dür. 25x34 ebatlarında haftalık olarak yayınlanan gazetenin başlık klişesinin üstünde "*Mesleğimiz İslâm fikirlerini açmaktır*", altında ise, "*İlmî, edebî, iktisâdî mebâhisi ihtivâ ve şimdilik haftada bir defa intişâr eder millî ve içtimâî müstakil Türk gazetesidir*" yazıları yer almaktadır. Üç sütun hâlinde tertip edilen gazetenin yıllık abonelik ücreti 130 kuruş, altı aylığı 70 kuruş, nüshası ise 100 paradır.⁵⁶

Çıkışından bir hafta sonra *Türközü* gazetesinin adı değişmiştir. Başlığının altındaki ve üstündeki yazılar, sahibi, basım yeri ve ücreti hiçbir değişikliğe uğramaksızın gazete 8 Nisan 1920'de *Yeşilirmak* adıyla çıkmıştır.⁵⁷ Bu gazete de sadece bir sayı yayınlanmıştır. Bir hafta sonraki nüsha, 14 Nisan 1920 tarihinde yine şekil bakımından büyük bir fark olmadan *Emel* adıyla

⁵² Bazı örnekler için bkz: "Merzifon Defter-i Hakânî İdaresinden", *Müdde-i Umûmî*, S: 135, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913), s. 3; "Amasya İcrâ Dairesinden", *Müdde-i Umûmî*, S: 135, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913), s. 3; "Amasya Bidâyet Mahkemesi İcrâ Dairesinden", *Müdde-i Umûmî*, S: 135, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913), s. 4; "Mehil Karamanesi", *Müdde-i Umûmî*, S: 135, 23 Mart 1329 (5 Nisan 1913), s. 4.

⁵³ "İfade", *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 1.

⁵⁴ "İhtar", *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 4.

⁵⁵ "Kış Münasebetiyle Yollarımız", *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 1-2; "Semâzedelere Muavenet", *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 2-3; "Elem Tarihleri", *Taşdemir*, S: 1, 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911), s. 3.

⁵⁶ *Türközü*, S: 1, 1 Nisan 1336/1 Nisan 1920, s. 1.

⁵⁷ *Yeşilirmak*, S: 1, 8 Nisan 1336/8 Nisan 1920, s. 1.

neşredilmiştir. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Sırrı Bey, basıldığı yer Sadâ-yı Millet matbaasıdır. Bu isim değişikliklerinin neden kaynaklandığı bilinmemektedir.⁵⁸ Ancak üç hafta içinde üç farklı isimle çıkmış olmasına rağmen sahibi, basıldığı yer, ücret politikası ve şekil yönünden birbirinin aynısı olan bu gazeteleri tek bir gazete kabul etmek daha makul görünmektedir.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışının arifesinde çıkmaya başlayan, haftalık *Emel* gazetesi, o tarihte Amasya'daki tek matbaanın sahibi olan Mehmet Sırrı (Soğukpınar) Bey tarafından neşredilmeye başlanmıştır. Başlığının altında "Millî, ilmî ve içtimâî mebâhisi ihtiva ve şimdilik haftada bir defa intişar eden müstakil Türk gazetesidir" ibaresi yazan *Emel* gazetesi, 1920 Kasım ayına kadar güçlükler içinde yayın hayatına devam edebilmiştir.⁵⁹ Ekim ayında bakkallardan toplanan ambalaj kâğıtlarına basılarak çıkarılan *Emel* gazetesinin içinde bulunduğu maddî imkânsızlıklar, Anadolu'da yayın yapan diğer gazetelerle birlikte 28 Şubat 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde gündeme getirilmiştir.⁶⁰ Matbuat Umum Müdürlüğü'nün Anadolu'da propaganda çalışmalarında önemli görevler üstlenen mahallî gazeteleri desteklemek üzere yaptığı çalışmalar sonucunda *Emel* gazetesi, ihtiyaç duyduğu gazete kâğıdının temin edilmesiyle birlikte 24 Kasım 1921 yılında yeniden çıkarılmaya başlanmıştır. Harf İnkılâbı'na kadar aralıklarla yayın hayatına devam eden *Amasya'da Emel* gazetesi, toplamda 264 sayı çıkarılmıştır.⁶¹

Bulunan tek nüshası 5 Şubat 1921 tarihli ve (2-24) numaralı olan *Hak Yolu* gazetesi de yine Millî Mücadele döneminde Amasya'da neşredilmiştir. Başlığının altında "Halkın sesi, halkın nidasıdır" yazan ve haftada iki kez yayınlanan *Hak Yolu* gazetesinin imtiyaz sahibi Lütfi Kemal, başyazarı ise Turabizade Cevat'tır.⁶²

Millî Mücadele yıllarında Amasya'da neşredilen bir diğer gazete, *Hakikat*'tir. *Hakikat* gazetesini, *Emel* gazetesinin yazarlarından olan Mehmet Sadık ve İsmail Hakkı Beyler çıkarmışlardır. 10 Mart 1921'de yayın hayatına başlayan ve *Emel* gazetesinin kapalı olduğu dönemde çıkarılan bu gazete, dokuz ay yayınlanmıştır. *Emel* gazetesinin yeniden neşredilmeye başlanmasıyla kapanmıştır.⁶³ Abonelik ücreti senelik 500, altı aylık 250 ve nüshası 5 kuruş olan gazetenin başlığının altında "Pazartesi ve Perşembe günleri neşr olunur müstakil Türk gazetesidir" ibaresi yazılıdır.⁶⁴

⁵⁸ Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s. 52, 56-57.

⁵⁹ Baykal, *a.g.e.*, s. 302

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 28 Şubat 1337 (28 Şubat 1921), s. 519.

⁶¹ Menç, *Amasya Basın Tarihi*, 92; Hüseyin Menç, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, (Yayın Yeri Yok, 2007), s. 454-456.

⁶² Baykal, *a.g.e.*, s. 302-303; Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s. 94-95.

⁶³ Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s. 96-98.

⁶⁴ *Hakikat*, S: 29, 21 Temmuz 1337 (21 Temmuz 1921), s. 1.

Bu dönemde dikkat çekici önemli bir gazete de *Tecelli*'dir. Merzifon'da çıkarılan ve on beş günlük periyotlarla yayınlanan gazetenin elimizde 29 Temmuz 1336 (29 Temmuz 1920) ve 12 Ağustos 1336 (12 Ağustos 1920) tarihli 12. ve 13. sayıları bulunmaktadır. Gazetenin başlığının altında, “*Şimdilik on beş günde bir neşr olunur. İçtimâî, edebî, fennî ve iktisâdî gazetedir.*” cümleleri yer almaktadır. Sahibi ve başyazarı Osmanzâde Ahmet Hamdi Bey olan *Tecelli*'nin senelik aboneliği 120, altı aylığı 60 (taşra için sırasıyla 130 ve 65) kuruştur. Nüshası 5 kuruşa satılan gazete iki sütun hâlinde tertip edilmiş 11 sayfadan oluşmaktadır. Gazete Merzifon'da Serabyan Matbaası'nda basılmıştır.⁶⁵

Millî Mücadele'nin sonlarında çıkmaya başlayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarında Amasya'da faaliyet gösteren en önemli gazete, vilayetin resmî gazetesi olarak neşredilen *Amasya*'dır. Bu gazetenin yayın hayatına girişi hakkında telif kaynaklarda 1922 yılı kaydedilse de⁶⁶ gazetenin harf inkılâbından sonra neşredilen sayılarında tesis tarihinin 1921 olduğu yazılıdır.⁶⁷ Amasya gazetesinin sorumlu müdürünün Süreyya Sami olduğu, başlangıçta küçük boy iki sayfa neşredildiği ve 27. sayısından itibaren teknik imkânların daha fazla kullanılarak ebatlarının genişlediği bilgileri de yine telif kaynaklarda kaydedilmiştir.⁶⁸

Bu gazetelerden *Hakikat*⁶⁹ ve *Hak Yolu* gazeteleri, Millî Mücadele döneminde kısa süre yayın hayatında bulunup kapanmışlardır. Merzifon'da yayınlanan *Tecelli* gazetesinin elimizde sadece iki nüshası bulunmaktadır.⁷⁰ Sınırlı sayıdaki bu nüshalardan hareketle söz konusu gazetelerin yayın politikaları tam olarak ortaya konulamasa da Millî Mücadele'ye destek verdikleri açık biçimde anlaşılmaktadır. *Amasya'da Emel* ve *Amasya* gazeteleri ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında da yayınlarını sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu iki gazeteyi (*Amasya* ve *Amasya'da Emel*) içerik yönünden incelemeye devam edeceğiz.

3. Muhtevası İtibariyle *Amasya'da Emel* Gazetesi

Amasya'da Emel gazetesinin temin edebildiğimiz nüshalarından en eskisi, 1 Şubat 1923 tarihli ve 77-3 numaralıdır. İsmi'nin hemen altında “*Haftada bir çıkar millî Türk gazetesidir*” ibaresi yer almaktadır. İmtiyaz sahibi ve mesul

⁶⁵ *Tecelli*, S: 12, 29 Temmuz 1336 (29 Temmuz 1920), s. 1-9.

⁶⁶ Varlık, a.g.e., s. 100

⁶⁷ *Amasya*, 20 Kanun-ı Evvel (Ocak) 1928, s. 1

⁶⁸ Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s. 2. Amasya gazetesinin, ulaşabildiğimiz nüshalarından hiçbirinde gazetenin sahibi yahut müdürü sıfatıyla bir isme yer verilmediğini belirtmeliyiz.

⁶⁹ Hakikat gazetesinin Millî Kütüphane'de beş sayısı bulunmaktadır. Bkz. “Hakikat”, Erişim 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=197152>.

⁷⁰ *Tecelli* gazetesinin Millî Kütüphane'deki koleksiyonuna erişmek için bkz: “*Tecelli*”, Erişim 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/535>.

müdür olarak Mehmet Sırrı'nın ismi yazılıdır. İdarehanesi Sadâ-yı Millet matbaasında olan gazetenin nüshası 100 para, haftası geçen nüshaları 10, altı aylık aboneliği 75, bir yıllık aboneliği ise 150 kuruştur. İlan vermek isteyenler için her bir satırın 6 kuruş olduğu da yine ilk sayfanın üst kısmından duyurulmaktadır. Gazetenin bu nüshası iki sayfadan ibarettir.⁷¹

Cumhuriyet'in ilânından sonra gazete kendini, isminin altına yazdığı şu ibareyle tanımlamaktadır: “*Haftada bir çıkar teceddütperver cumhuriyetçi millî Türk gazetesidir.*” Gazetenin başyazarlığına Mustafa Said getirilmiştir. Ayrıca gazetenin nüshası 5, haftası geçen nüshaların fiyatı ise 20 kuruşa çıkmıştır. İlanların satırı ise önce 3 kuruşa inmiş,⁷² daha sonra ise pazarlık yapılarak belirleneceği bildirilmiştir.⁷³

14 Nisan 1923, *Amasya'da Emel* gazetesinin kuruluş yıldönümüdür. Gazete üç yılı geride bırakmanın gururunu, çıkardığı özel sayısında yaşamaktadır. Bu özel sayıda, Gümüş ve Hacıköy kazalarının tarihleri, mevcut durumları ve ihtiyaçları üzerine geniş bir yazı yayınlanmıştır. Yenilenecek olan meclis seçimleri hakkında bir değerlendirme yapılmış ve bu seçimlerde Amasya mebusu olması istenen Amasya Tarihi yazarı Hüsameddin Efendi, ulemadan Hacı Tevfik Efendi, İsmail Hakkı Paşa ve Şirvanizade Tahir Bey kamuoyuna tanıtılmıştır. Buradan anlaşılıyor ki *Emel*, şehirdeki siyasî gelişmelerle ilgili olarak tarafını belli eden ve bu doğrultuda kamuoyunu açıkça etkilemeye çalışan bir gazetedir.

Bu özel sayıda gazetenin sahibi olan Mehmet Sırrı Bey, *Emel*'in tarihçesiyle ilgili bir yazı kaleme almıştır. Millî Mücadele'nin en zor günlerinde çıkmaya başlayan *Emel* gazetesinin, millî istiklâlin en büyük destekçilerinden biri olduğunu, halkı ifsat ve dalaletten korumak için irşat heyetleri kurulmasını teklif ettiğini, bu uğurda Amasya ve Tokat'ın kasaba ve köylerine haftada 1200 nüshasının bedava dağıtıldığını vurgulayan Mehmet Sırrı Bey, şimdi bu gazetenin asıl hamisinin “*Türk'ün istiklâl-i millisini yaşatacak olan halk ruhu*” olduğunu yazmaktadır. *Emel*'in gayesi olarak da halk istiklâline ve halk kanununa işaret etmektedir. Yazının sonunda Matbuat Umum Müdürü Ağaoğlu Ahmet'e ve *Emel*'e “*manen ve kalben*” sahip çıkan Mutasarrıf Osman Bey'e sunulan şükran, gazetenin muhalif bir tavır içinde olmadığına işaret etmektedir.⁷⁴ Henüz Cumhuriyet ilân edilmemiş olsa da kaleme alınan bu satırlar, *Emel* gazetesinin o dönemin ruhuna tamamen uygun bir pozisyona sahip olduğunu göstermektedir.

Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü yürüten Turabizade A. Cevat'ın, üçüncü sayfadan Mehmet Sırrı Bey'e hitaben yazdığı açık mektupta ise, *Emel*'e

⁷¹ *Amasya'da Emel*, S: 77, 1 Şubat 1339 (1 Şubat 1923), s. 1.

⁷² *Amasya'da Emel*, S: 138, 12 Haziran 1340 (12 Haziran 1924), s. 1.

⁷³ *Amasya'da Emel*, S: 148, 14 Eylül 1340 (14 Eylül 1924), s. 1.

⁷⁴ *Amasya'da Emel*, S: 85-61, 14 Nisan 1339 (14 Nisan 1923), s. 2.

ilişkin benzer değerlendirmeler yapılmış ve sulhtan sonraki dönemde istiklâl-i vatan kelimesinin arkasına saklanarak iş çevirenlere karşı korkusuzca mücadele edileceğine dair taahhütte bulunulmuştur.⁷⁵

Buraya kadar yazılanlardan ve ilerleyen dönemlerde çıkan nüshalarından anlaşıldığı kadarıyla *Emel* gazetesi, Milli Mücadele'yi destekleyen bir yayın politikası takip etmiştir. Cumhuriyet'in ilânına ve yapılan yenilik hamlelerine taraftar olduğu anlaşılan *Emel*'in, bilhassa Amasya ve çevresindeki yerel otoritelere karşı muhalif bir çizgide yayınlarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. *Emel*'in yayın politikasıyla ilgili bu genel tespiti yaptıktan sonra detaylara inerek gazetede yer bulan haberlerin ve yorumların konu başlıklarını verebilir ve yayınlanan bazı yazılar üzerinden daha somut örnekler sunabiliriz.

Elimizde bulunan nüshalardan anlaşıldığı kadarıyla *Amasya'da Emel* gazetesinde bilhassa Milli Mücadele bağlamında dış politikaya ilişkin haberlere yer verilmiştir. Bu haberlerde daha çok İstanbul basını ve ajanslar kaynak olarak kullanılmıştır. Somut bir örnek olmak üzere 1 Şubat 1923 tarihli nüshanın ilk sayfasında yer alan "*Bize Ne Verdiler*" başlıklı köşe yazısını kaydedebiliriz. İlk Lozan görüşmelerinin konu edinildiği bu köşe yazısı, hemen yanına iliştilen antlaşma maddeleriyle birlikte yayımlanmış ve Türkiye'ye yapılan teklifler eleştirel bir dille haberleştirilmiştir.⁷⁶ Lozan'da halledilememiş bir konu olarak müzakereleri devam eden Musul meselesi, "*Günün Meselesi*" başlığıyla, İstanbul basınından ve ajanslardan alınan haberlere dayanılarak gazetenin sütunlarına taşınan bir başka dış politika mevzuu olmuştur.⁷⁷ 23 Eylül 1924 tarihli nüshasında ise gazete, "*Kafkasya İhtilâli*" başlığı altında Azerbaycan, Gürcistan ve Dağıstan'dan haberler geçmektedir.⁷⁸

Emel gazetesinde buna benzer bir biçimde, iç politikaya ilişkin haber ve yorumlara da yer verildiği görülmektedir. Bu cümleden olarak "*İbret-i Âleme*" isimli başmakalede Mustafa Said imzasıyla neşredilen bir değerlendirme zikredilebilir. Bu yazıda Mustafa Said, hayat pahalılığından ve zarurî ihtiyaç maddelerinin temin edilememesinden şikâyet etmektedir. Yazar, Yunanistan'ı örnek göstererek yaşanan kıtlık karşısında gümrük vergilerinin en azından zarurî ihtiyaç maddeleri için kaldırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada milletvekillerini bulup görüşmenin mümkün olmadığından yakınlardan hiç olmazsa bu yazıları okuyan alâkadar kişilerden ilgi ve yardım istemektedir. "*Memlekette medeniyet derecesinin lâyıkiyle takdir edilmemiş olması*"ndan dolayı işgüzar memurlardan şikâyet edilen yazının sonunda şöyle denilmektedir:

⁷⁵ *Amasya'da Emel*, S: 85-61, 14 Nisan 1339 (14 Nisan 1923), s. 3.

⁷⁶ *Amasya'da Emel*, S: 77, 1 Şubat 1339/1 Şubat 1923, 1.

⁷⁷ *Amasya'da Emel*, S: 138, 12 Haziran 1340 (12 Haziran 1924), s. 2-3.

⁷⁸ *Amasya'da Emel*, S: 149, 23 Eylül 1340 (23 Eylül 1924), s. 2.

“*Mukadderatımızı ellerinde tutan zimamdarânın her ne sûretle olursa olsun artık bizi selamet sahiline erİştirmelerini intizar ediyoruz.*”⁷⁹

Her ne kadar dış politika ve iç siyasete ilişkin haberlere yer verilmiş olsa da *Emel*'de yayınlanan yazıların ana gövdesini, Amasya'ya ilişkin olarak verilen mahallî haberler ve yorumlar oluşturmaktadır. Bu konuda bir örnek olmak üzere yine 12 Haziran 1924 tarihli nüshanın ikinci sayfasında, yeni Vali Hilmi Bey'e hitaben yazılmış olan açık mektup zikredilebilir. Bu mektupta eski valilerden bazılarının şehri baskı ile yönettikleri ve bu sebeple vilâyet işlerinin yürütülemediği iddia edilmektedir. Şehrin başlıca sorunları arasında eğitim ve imar meseleleri ile yolların, gençliğin, memurların ve muhacirlerin durumları zikredilmiştir. Gazeteye göre vilâyet merkezi dâhil olmak üzere kazalar ve nahiyeler, yangından kurtulmuş birer harabe gibidir. Acınacak hâldeki okullardan, yorgun düşmüş gençlikten, maaş alamayan ve geçim derdi çeken memurlardan ve perişan hâldeki muhacirlerden dem vurulan yazıda en dikkat çekici şikâyet mevzuu, köylü ile hükümet arasında iş çeviren “*mütegallibe*”dir. Eşraf yahut muhitin ileri gelenlerinden olan bu mütegallibe sınıfı, köylünün sırtından kendi menfaatlerini temin etmekte, ellerinde bulunan maddî imkânlarla memurları nüfuzları altına almakta ve böylece “*otokrat*” bir zümre teşkil etmektedirler. Validen yapılan en büyük rica bu husustadır.

Gazetenin üçüncü sayfasında, bahsi geçen bu mütegallibe zümresine dair somut bir şikâyet daha vardır. Buna göre seferberlikten beri birçok mahallelerde seçim yapılmadığı için buralarda mührü eline geçiren mütegallibenin hukuksuz işler yaptığı zikredilerek yeni Vali Hilmi Bey'in ilgisi bu konuya çekilmek istenmiştir.⁸⁰

Gazetenin sık sık yerel idarecilerle polemige girmiş olması dikkati çeken bir başka husustur. 1 Şubat 1923 tarihli nüshada Sultanî Müdürü Sabri Bey, başında bulunduğu kurumda mükerrer maaş ödendiğine dair bir hafta evvel yapılan haberlere karşı cevap vermiş ve söz konusu işlemin kendisinden önceki dönemde gerçekleştiğini söylemiştir.⁸¹ Darüleytam Müdürü İbrahim Hakkı Bey, *Emel* gazetesinin okulda kadrosuz çalıştırılan kişiler bulunduğuna ve okul ihtiyaçları için yapılan alımlarda yanlışlıklar yapıldığına dair yazılarına cevap olmak üzere bir tezkip metni göndermiştir. Ne var ki metin çok uzun olması sebebiyle aynen yayınlanmamış, özet hâlinde ve yine eleştirel bir üslup içinde yorumlanarak okuyucuya aktarılmıştır.⁸² Bunlara benzer bir biçimde gelişen ve

⁷⁹ *Amasya'da Emel*, S: 138, 12 Haziran 1340 (12 Haziran 1924), s. 1.

⁸⁰ *Amasya'da Emel*, S: 138, 12 Haziran 1340 (12 Haziran 1924), s. 1-3.

⁸¹ *Amasya'da Emel*, S: 77, 1 Şubat 1339 (1 Şubat 1923), s. 2.

⁸² *Amasya'da Emel*, S: 138, 12 Haziran 1340 (12 Haziran 1924), s. 3.

haftalarca gazetenin sütunlarında yer bulan bir başka polemik, “*Amasya’da fuhuş*” üzerinden Amasya Belediye Başkanı’yla yaşanmıştır.⁸³

Bunlar dışında *Emel* gazetesi, yayınladığı bir makale münasebetiyle iskân müdürü tarafından mahkemeye verilmiş; muhatap olmaya çalıştığı, kendisine açık mektuplar yazdığı yeni valiyle bile münakaşa etmekten geri durmamıştır.⁸⁴ Bu keskin muhalif tavır, Amasya’yı ziyareti sırasında Mustafa Kemal’e bir rejim muhalifliği olarak jurnallenmiş olacak ki, gazete bu ziyaret münasebetiyle altı sayfa olarak çıkardığı nüshasında kendisini savunan bir yazı yayınlamak durumunda kalmıştır. Bu yazıda özetle *Emel* gazetesinin genç Cumhuriyet’e ve onun esaslarına bağlı olduğu, yaptığı muhalefetin ise yine Cumhuriyet esaslarına istinat ederek kanun hâkimiyetini tesis etmek gayesinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır.⁸⁵

Atamalar, terfiler, göreve başlamalar ve şehirle ilgili muhtelif haberler ve kimi zaman yayımlandığını gördüğümüz okuyucu mektupları da *Emel* gazetesinde öne çıkan konular olmuşlardır. *Emel* gazetesinde göze çarpan unsurlardan biri de gazetede yayımlanan ilânlardır. Bu ilânların bir kısmı bölgede faaliyet gösteren dükkân ve işyeri sahiplerine ait reklamlarken, bir kısmı ise bölgedeki resmî kurumlar tarafından verilen duyurulardır.⁸⁶

4. Muhtevası İtibariyle Amasya Gazetesi

İsminin altında “*Vilayetin Haftalık Resmî Gazetesidir*” ibaresiyle yayımlanan *Amasya* gazetesinde, sahip ya da mesul müdür olarak hiçbir isim kayıtlı değildir. İdarehanesi Selağzı’nda olan gazetenin nüshası 5, altı aylığı 130 ve seneliği 250 kuruştur. İlanlar için ise özel tarife olduğu yazılıdır.⁸⁷ *Amasya* gazetesinin 1925’ten 1932 yılına kadar çıkmış olan nüshalarının çok büyük bir bölümüne TBMM arşivinden ulaşmak mümkündür.⁸⁸

Amasya gazetesinin, resmî bir vilâyet gazetesi olması hasebiyle öncelikli olarak Amasya ve çevresiyle ilgili mahallî haberlere yer vermesi beklenir. Nitekim gazetenin yapmış olduğu haberler içinde bu çerçevede örneklere rastlamak mümkündür. Genel olarak zikretmek gerekirse ilk olarak Amasya

⁸³ *Amasya’da Emel*, S: 148, 14 Eylül 1340 (14 Eylül 1924), s. 1; *Amasya’da Emel*, S: 149, 23 Eylül 1340 (23 Eylül 1924), s. 1-2.

⁸⁴ *Amasya’da Emel*, S: 149, 23 Eylül 1340 (23 Eylül 1924), s. 2-3.

⁸⁵ *Amasya’da Emel*, S: 150, 2 Teşrinievvel 1340 (2 Ekim 1924), s. 2.

⁸⁶ *Emel* gazetesinin yayımlarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s. 59-93.

⁸⁷ *Amasya*, S: 138, 14 Kânunısâni 1341 (14 Ocak 1925), s. 1. Gazetenin fiyatı daha sonra nüshası 3, yıllığı 150 kuruş olarak değişmiştir. Bkz. *Amasya*, S: 145, 4 Mart 1341 (4 Mart 1925), s. 1.

⁸⁸ *Amasya* gazetesisiyle ilgili daha detaylı bir çalışma için bkz. Nurullah Atasoy, “*Amasya Vilayeti Gazetesi (1923-1928)*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2014.

Vilâyet Meclisi'nde yapılan görüşmelerin verildiği haberleri kaydedebiliriz. *Amasya* gazetesi, Amasya Umumî Vilâyet Meclisi'nin çalışmalarını, yaptığı müzakereleri, meclise gelen talepleri ve şehirle ilgili önemli gelişmeleri aktaran haberler neşretmiştir. Genellikle "*Meclis-i Umûmî-i Vilâyette*" başlığı altında verilen haberler, bu kapsamdadır.⁸⁹ Bu haberler, Amasya'nın ihtiyaçlarının neler olduğu ve bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak yerel idarenin almaya çalıştığı tedbirlerin tespit edilmesi açısından önemli bir kaynak niteliği taşır.

"*Zabuta Haberleri*" ya da "*Vukuât-ı Zaptiye*" başlığı altında yer alan haberler, genellikle bölgedeki polisiye olaylar hakkında bilgi vermektedir.⁹⁰ Tayin ve terfiler,⁹¹ şehre gelen mühim kişiler,⁹² bölgedeki çeşitli kurumlar ve kuruluşlar hakkında yapılan yayınlar,⁹³ yine yerel öğeler taşıyan konu başlıklarıdır. Ayrıca çoğunlukla resmî nitelik taşıyan ilânları da bu kategoride değerlendirmek gerekir.⁹⁴

Amasya şehriyle ilgili verilen oldukça dikkat çekici iki mahallî haber ögesi daha vardır. Bunlardan ilki, Amasya piyasasıyla ilgili olarak verilen fiyat listeleridir.⁹⁵ Arpa, buğday, pirinç, nohut, mercimek, haşhaş, şeker, yağ, gaz yağı, koyun, keçi, sığır ve altın gibi maddelerin Amasya piyasasındaki değerlerini bu listelerden takip etmek mümkündür. *Amasya* gazetesinde o dönem için sıra dışı sayılabilecek diğer bir haber başlığı ise şehirdeki spor müsabakalarına ilişkin olanlardır. Meselâ Birlik Güç Yurdu ile Albayrak İdman Yurdu⁹⁶ ve Albayrak İdman Yurdu ile Merzifon Gençler Birliği takımları arasında yapılan futbol maçlarıyla⁹⁷ ilgili olarak yapılan haberler, dil ve üslûp itibariyle oldukça keyifli örneklerdir. Amasya'daki spor etkinliklerine ilişkin bu tarz haberler daha sonra da verilmeye devam edilmiştir.⁹⁸

⁸⁹ Bu çerçevede neşredilmiş haberler için birkaç örnek olmak üzere bkz. *Amasya*, S: 138, 14 Kânunısâni 1341 (14 Ocak 1925), s. 1-3; *Amasya*, S: 146, 11 Mart 1341 (11 Mart 1925), s. 3; *Amasya*, S: 147, 18 Mart 1341 (18 Mart 1925), s. 3; *Amasya*, 10 Mart 1926, 3.

⁹⁰ *Amasya*, S: 138, 14 Kânunısâni 1341 (14 Ocak 1925), s. 4; *Amasya*, S: 145, 4 Mart 1341 (4 Mart 1925), s. 4.

⁹¹ *Amasya*, S: 153, 29 Nisan 1341 (29 Nisan 1925), s. 1; *Amasya*, S: 160, 17 Haziran 1341 (17 Haziran 1925), s. 1.

⁹² *Amasya*, S: 122, 25 Eylül 1340 (25 Eylül 1924), s. 1; *Amasya*, S: 166, 29 Temmuz 1341 (29 Temmuz 1925), s. 1; *Amasya*, S: 184, 2 Kânunievvel 1341 (2 Aralık 1925), s. 1.

⁹³ *Amasya*, Sayı 138, 14 Kânunısâni 1341 (14 Ocak 1925), s. 1; *Amasya*, S: 173, 16 Eylül 1341 (16 Eylül 1925), s. 1; *Amasya*, Sayı 181, 11 Teşrinisâni 1341 (11 Kasım 1925), s. 2.

⁹⁴ *Amasya*, S: 156, 20 Mayıs 1341 (20 Mayıs 1925), s. 4; *Amasya*, S: 177, 14 Teşrinievvel 1341 (14 Ekim 1925), s. 4; *Amasya*, S: 221, 1 Eylül 1926, s. 4.

⁹⁵ *Amasya*, S: 141, 4 Şubat 1341 (4 Şubat 1925), s. 4; *Amasya*, S: 142, 11 Şubat 1341 (11 Şubat 1925), s. 4; *Amasya*, 1 Teşrinievvel 1341 (1 Ekim 1925), s. 4.

⁹⁶ *Amasya*, S: 141, 4 Şubat 1341 (4 Şubat 1925), s. 1.

⁹⁷ *Amasya*, S: 164, 15 Temmuz 1341 (15 Temmuz 1925), s. 2.

⁹⁸ *Amasya*, S: 155, 13 Mayıs 1341 (13 Mayıs 1925), s. 2; *Amasya*, S: 156, 20 Mayıs 1341 (20 Mayıs 1925), s. 4.

Bu genel başlıkların dışında kalan münferit yerel haberler de *Amasya* gazetesinde yer bulmuştur. Bütün bunlara rağmen *Amasya* gazetesinde öne çıkan haber unsurları mahallî olmanın çok ötesindedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çıkmaya başlayan vilâyet gazetelerinde genellikle yasalar, yönetmelikler, tayinler, resmî bildirimler, kamu kurumları tarafından yapılan çalışmalar, en başat haber öğeleri olarak öne çıkmıştır.⁹⁹ Bu uygulama ile iki temel unsurun, merkezîyetçiliğin pekiştirilmesinin ve halkın eğitilmesinin amaçlandığını kaydetmiştik. İşte *Amasya* gazetesinin en mümeyyiz vasfı, bu genel eğilimlere uygun bir form içinde yayın hayatını sürdürmüş olmasıdır.

Amasya gazetesinin 1925'ten 1930'a kadar neşredilmiş nüshalarında yeni çıkan kanunlar, karamameler, resmî beyannameler ve uluslararası antlaşmalar gibi merkezî idareye ilişkin haberlerin olmadığı hemen hiçbir örnek yoktur. *Öğretmen Maaşlarına İlişkin Kanun, Köy Kanunu*,¹⁰⁰ *Yol Mükellefiyeti Kanunu*,¹⁰¹ *Tütün ve Sigara Kâğıdı İdare-i Muvakkatesi Ahkâmına Dair Kanun*,¹⁰² *Şeker İnhisarı Hakkında Kanun*,¹⁰³ *Türkiye ve Arnavutluk Arasında Yapılan Dostluk Antlaşması*,¹⁰⁴ *İspanya ile Yapılan Dostluk Antlaşması*,¹⁰⁵ *İstiklâl Mahkemesi Beynamesi*,¹⁰⁶ bu kapsamda zikredebileceğimiz birkaç numuneden ibarettir. *Amasya* gazetesinin yapmış olduğu bu yayınlar, genç Cumhuriyet idaresinin tesis etmeye çalıştığı yeni hukuk düzeninin merkezden çevreye doğru taşınmasında önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca gazete bu hâliyle, merkezî otoritenin taşradaki nüfuzunu tahkim edecek bir yapı sergilemektedir. Nitekim *Şeyh Sait İsyanı*,¹⁰⁷ *Takrîr-i Sükûn Kanunu*¹⁰⁸ ve *İstiklâl Mahkemesi*'nin faaliyetlerine ilişkin olarak yapılan yayınlar,¹⁰⁹ bu durumu daha da net bir biçimde gösteren örneklerdir.

Amasya gazetesinin yeni rejimin yerleşmesi yönündeki bu gayretli tavrını, yayınlamış olduğu haberlerin hem dilinden hem de içeriğinden müşahede etmek mümkündür. Meselâ 29 Temmuz 1925 tarihli nüshada yer verilen "*Eski İdare, Yeni İdare*" başlıklı yazı çok iyi bir örnektir. Bu yazıda bir mukayese yapılarak "*altı yüz seneden beri hükümdar unvanı verilen canavarların*" eski rejiminin

⁹⁹ Varlık, "*Vilâyet Gazeteleri*", s. 101.

¹⁰⁰ *Amasya*, S: 140, 28 Kânunısânî 1341 (28 Ocak 1925), s. 1-3.

¹⁰¹ *Amasya*, S: 143, 18 Şubat 1341 (18 Şubat 1925), s. 2.

¹⁰² *Amasya*, S: 146, 11 Mart 1341 (11 Mart 1925), s. 2.

¹⁰³ *Amasya*, S: 195, 17 Şubat 1341 (17 Şubat 1926), s. 2.

¹⁰⁴ *Amasya*, S: 164, 15 Temmuz 1341 (15 Temmuz 1925), s. 2.

¹⁰⁵ *Amasya*, S: 166, 29 Temmuz 1341 (29 Temmuz 1925), s. 2.

¹⁰⁶ *Amasya*, S: 147, 18 Mart 1341 (18 Mart 1925), s. 2.

¹⁰⁷ *Amasya*, S: 145, 4 Mart 1341 (4 Mart 1925), s. 1.

¹⁰⁸ *Amasya*, S: 146, 11 Mart 1341 (11 Mart 1925), s. 4.

¹⁰⁹ *Amasya*, S: 155, 13 Mayıs 1341 (13 Mayıs 1925), s. 2; *Amasya*, S: 160, 17 Haziran 1341 (17 Haziran 1925), s. 2; *Amasya*, S: 184, 2 Kânunievvel 1341 (2 Aralık 1925), s. 2.

kötülükleri ve genç Cumhuriyet'in faziletleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹¹⁰ Yapılan inkılâplar, halkın ilgisini ve desteğini sağlayacak biçimde sahiplenilmiş ve haberleştirilmiştir. Meselâ gazete, bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın serpuş giymenin hükmüyle ilgili fetvasını,¹¹¹ diğer taraftan şapka giymenin inceliklerini, başta şapka varken nasıl selamlaşılacağını, nasıl tokalaşılacağını ve buna benzer nezaket kurallarını haftalarca neşretmiştir.¹¹²

Bütün bunlar gösteriyor ki *Amasya* gazetesi, yeni rejimin bölgedeki sözcüsü durumundadır. Gazetenin bu durumunu ve *Emel* gazetesiyle arasındaki yaklaşım farkını ortaya koyacak iki örnek verebiliriz. 14 Ocak 1925 tarihli *Amasya* gazetesi, Vali Hilmi Bey'in ve Vilâyet Umûmî Meclis üyelerinin ziyaret ettiği darüleytâmın mükemmel bir intizam içinde faaliyetlerini devam ettirdiğini, bu başarısı sebebiyle takdir edilerek övüldüğünü kaydeden bir haber neşretmiştir. Oysa ki *Emel* gazetesi, henüz altı ay kadar önce darüleytâmın başında bulunan İbrahim Hakkı Bey'i eleştirmiş ve kendisiyle bir polemik yaşamıştır. *Amasya*'daki resmî bir kurumun idaresi ve işleyişiyle ilgili olarak iki gazetenin birbirine tamamen zıt bu haberleri, gazetelerin pozisyonlarına ilişkin bir fikir vermektedir.

Bu farklılığa işaret eden bir başka örnek, halkın içinde bulunduğu maddî sıkıntılar hakkında yapılan yorumlarda ortaya çıkmaktadır. *Emel* gazetesi, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ülkede temel ihtiyaç maddelerinin yokluğunun giderilmesi konusunda idarecileri mesul tutup gümrük vergilerinin indirilmesinin doğru bir tedbir olacağını yazmıştır. *Amasya* gazetesinde "Düşüncesizlik" başlığıyla yazılan bir makalede ise iş bulamadığından şikâyet edenlerin asıl suçu kendilerinde aramaları ve öncelikle bu gibilerin "iş adamı" olamadıklarını kabul etmeleri gerektiği iddia edilmektedir. *Amasya* gazetesine göre az çok çalışıp da geçim sıkıntısı yaşayanların esas problemleri ise iktisat bilmeyerek bir kazanıp beş harcamalarıdır.¹¹³ Görülüyor ki bu noktada da her iki gazete taban tabana zıt yaklaşımlar içindedirler.

Amasya gazetesinin bir hususiyeti de yapmış olduğu yayınlarla halkı bilinçlendirmeye ve eğitmeye çalışmasıdır. Bir yandan "Mütekabil Vazifeler" isimli yazı dizisiyle¹¹⁴ belediye ve halkın karşılıklı vazifeleri anlatılarak bir vatandaşlık bilinci oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan haftalar boyunca keçi yetiştiriciliğiyle ilgili bilgiler verilerek¹¹⁵ hayvancılığın ve ekonominin

¹¹⁰ *Amasya*, S: 166, 29 Temmuz 1341 (29 Temmuz 1925), s. 1.

¹¹¹ *Amasya*, S: 162, 1 Temmuz (1 Temmuz 1925), s. 4.

¹¹² *Amasya*, S: 180, 4 Teşrînisâni 1341 (4 Kasım 1925), s. 2; *Amasya*, S: 181, 11 Teşrînisâni 1341 (11 Kasım 1925), s. 2.

¹¹³ *Amasya*, S: 123, 1 Teşrînievvel 1340 (1 Ekim 1924), s. 1.

¹¹⁴ *Amasya*, S: 139, 21 Ocak 1341 (21 Ocak 1925), s. 1; *Amasya*, S: 141, 4 Şubat 1341 (4 Şubat 1925), s. 1; *Amasya*, S: 142, 11 Şubat 1341 (11 Şubat 1925), s. 1.

¹¹⁵ *Amasya*, S: 151, 15 Nisan 1341 (15 Nisan 1925), s. 3; *Amasya*, S: 153, 29 Nisan 1341 (29 Nisan 1925), s. 3; *Amasya*, S: 154, 6 Mayıs 1341 (6 Mayıs 1925), s. 2.

gelişimine katkı sunulmak istenmektedir. Yerli malı tüketiminin teşvik edilmesi,¹¹⁶ Türk Tayyare Cemiyeti'ne destek verilmesi,¹¹⁷ sıtma¹¹⁸ ve uyuzla¹¹⁹ mücadele, dış sağlığı¹²⁰ gibi konular üzerine yapılan yayınlar, gazetenin bu misyonunu ispatlar niteliktedir.

Bütün bunların dışında *Amasya* gazetesinde de tıpkı *Emel* gazetesinde olduğu gibi iç ve dış politikaya ilişkin haber ve yorumlara, edebî yazılara, şehirle ve muhacirlerle ilgili muhtelif haberlere rastlamak mümkündür. Bu haber ve yorumlar, Cumhuriyet'in ilk yılları için Amasya tarihine ışık tutacak çok kıymetli bir kaynak durumundadır.

Sonuç

Amasya, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yükselen taşra gazeteciliğinin önemli örneklerinin görüldüğü şehirlerden biridir. Meşrûtiyet döneminde bu şehirde çıkan ilk gazeteler Ermeniler tarafından yayınlanmıştır. Bu ilk gazetelerle hemen hemen aynı dönemde ilk Türkçe gazeteler de çıkmaya başlamıştır. Amasya'da yayınlanan ilk Türkçe gazete, Karslı Şükrü Efendi tarafından çıkarılan *Müdde-i Umûmî*'dir. Bunun hemen ardından Tokatlı Mehmet Rifat Efendi tarafından *Taşdemir* gazetesi çıkarılmıştır. *Müdde-i Umûmî* gazetesinin üç, *Taşdemir*'in ise sadece bir nüshası bugün elimizde bulunmaktadır.

Millî Mücadele döneminde önemli olaylara sahne olmuş Amasya'da basın yayın alanında da ciddi bir hareketlenme yaşanmıştır. 1920-1922 yılları arasında *Türközü*, *Yeşilirmak*, *Amasya'da Emel*, *Tecelli*, *Hakikat*, *Hak Yolu* ve *Amasya* gazeteleri yayın hayatına başlamışlardır. *Türközü* ve *Yeşilirmak* gazeteleri, iki hafta içinde sadece birer nüsha olarak yayınlanmış ve üçüncü haftada *Amasya'da Emel* adını almışlardır. Yaşanan isim değişikliği bu gazetelerin birbirinden ayrı olduğu algısı doğursa da aslında *Amasya'da Emel* gazetesinin yayın hayatına başlama tarihini 14 Nisan 1920 değil, 1 Nisan 1920 olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Millî Mücadele döneminde Amasya ve Merzifon'da yayınlanan gazetelerin sınırlı sayıdaki nüshalarından nasıl bir yayın politikası izlediklerini çıkarmak kolay değildir. Ancak bu gazetelerin sınırlı imkânlar içinde Millî Mücadele'yi destekledikleri kesindir. Bu gazetelerden *Amasya* ve *Emel*, Cumhuriyet'in ilânından sonra da yayınlarını devam ettirmişlerdir.

Emel gazetesi, Büyük Millet Meclisi'nin açılışından çok kısa bir süre önce yayın hayatına başlamıştır. Millî Mücadele boyunca Ankara idaresi namına

¹¹⁶ *Amasya*, S: 149, 1 Nisan 1341 (1 Nisan 1925), s. 1.

¹¹⁷ *Amasya*, S: 154, 6 Mayıs 1341 (6 Mayıs 1925), s. 1.

¹¹⁸ *Amasya*, S: 157, 27 Mayıs 1341 (27 Mayıs 1925), s. 1.

¹¹⁹ *Amasya*, S: 145, 4 Mart 1341 (4 Mart 1925), s. 3.

¹²⁰ *Amasya*, S: 138, 14 Kânunısâni 1341 (14 Ocak 1925), s. 3.

etkili bir propaganda vasıtası olmuştur. Onun bu etkili pozisyonu, Meclis'te yapılan görüşmelere dahi konu olabilmıştır. Millî Mücadele'ye destek veren yayıncı yapan *Emel* gazetesi, yeni kurulan rejimin temel esaslarını benimsemekle birlikte mahallî ölçekte keskin bir muhalefet odağı konumundadır. *Amasya* gazetesi ise 1922 yılında yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete, vilâyetin resmî gazetesidir. Osmanlı'nın son zamanlarında neşredilen vilâyet gazetelerine benzer bir formata sahiptir. *Amasya* gazetesi, yapmış olduğu yayıncılarla yeni kurulan rejimin bölgedeki en gür sesi durumundadır.

Her iki gazetede de iç ve dış politikaya, mahallî olaylara ve ihtiyaçlara yönelik yayıncı yapılmıştır. Bununla birlikte *Amasya* gazetesi, resmî bir yayıncı olması hasebiyle neşrettiği kanun metinleri ve halka yönelik eğitici yayıncıları temayüz etmektedir. *Emel* gazetesi ise bilhassa resmî kurumlarda görülen aksaklıklar ve bu aksaklıklara yönelik eleştirileri dolayısıyla yaşadığı polemiklerle öne çıkmaktadır. *Amasya* ve *Amasya'da Emel* gazeteleri hem Türk basın tarihi hem de Amasya şehri tarihi için önemli kaynaklardır. *Amasya* gazetesinin vilâyetin resmî gazetesi olması, *Emel*'in ise nispeten muhalif bir tavır sergilemesi, iki kaynağın birbirini tamamlayan cüzler hâlinde okunmasını mümkün kılmaktadır.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı (BOA)

BOA, BEO, 1728-129592, 22 Cemâziyelâhir 1319/6 Ekim 1901

BOA, BEO, 1845-138348, 4 Safer 1320/13 Mayıs 1902.

BOA, BEO, 1926-144387, 24 Cemâziyelâhir 1320/28 Eylül 1902.

BOA, BEO, 984-73778, 27 Safer 1315/28 Temmuz 1897.

BOA, DH.MKT. 254-40, 29 Zilhicce 1311/3 Temmuz 1894

BOA, DH.ŞFR. 292-1, 28 Nisan 1318/11 Mayıs 1902

BOA, MKT., 730-8, 2 Rebiülâhir 1321/28 Haziran 1903

BOA, ŞD. 2718-101, 27 Rebiülevvel 1320/4 Temmuz 1902.

BOA, ZB. 332-45, 19 Nisan 1325/2 Mayıs 1909.

2.Resmî Yayınlar

Annuaire Oriental, 1909.

Annuaire Oriental, 1912.

Annuaire Oriental, 1913.

Annuaire Oriental, 1914.

Annuaire Oriental, 1921.

Annuaire Oriental, 1922.

Düstur I. Tertip. C: I, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1289.

Salname-i Devlet-i Osmâniye, Matbaa-i Ahmet İhsan, Dersaadet 1322.

Salname-i Devlet-i Osmâniye, Selânik Matbaası, Dersaadet 1327.

Salname-i Devlet-i Osmâniye, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet 1320.

Salname-i Maarif-i Umûmiye, Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1316.

Sivas Vilâyeti Salnamesi, Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1287.

Sivas Vilâyeti Salnamesi, Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1298.

Sivas Vilâyeti Salnamesi, Sivas Vilâyet Matbaası, Sivas 1325.

TBMM Zabıt Ceridesi, 28 Şubat 1337 (28 Şubat 1921).

3. Kitap ve Makaleler

ATASOY, Nurullah, *Amasya Vilayeti Gazetesi (1923-1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2014.

BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi 1831-1923*, Yayınevi Yok, İstanbul 1990.

ERTUĞ, Hasan Refik, *Basın ve Yayın Tarihi İlk Devirler*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1995.

GİRGİN, Atilla, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2001.

KOCABAŞOĞLU, Uygur-BİRİNCİ, Ali, “Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler”, *Kebikeç*, S: 2, (1995), ss. 101-122.

KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.

MENÇ, Hüseyin, *Amasya Basın Tarihi*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1993.

MENÇ, Hüseyin, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın Yeri Yok, 2007.

ORAL, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi*, Yeni Adım Matbaası, Yayın Yeri ve Yılı Yok.

ŞAHİN, İlhan-EMECEN, Feridun, “Amasya”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C: 3 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 1-4.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara 1971.

TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

TUĞLUCA, Murat, “Sivas Vilayet Gazetesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri II*, Sivas 1000 Temel Eser, İstanbul 2007.

UNBEHAUN, Horst, “Sivas Vilayetinde Basının Doğuşu”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: 10 (2001), ss. 9-36.

VARLIK, Bülent, “Yerel Basının Öncüsü: Vilâyet Gazeteleri”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 1/99-102. İletişim Yayınları, İstanbul, Yayın Yılı Yok, ss. 99-102.

4.Sürelî Yayınlar

Amasya Gazetesi

Amasya'da Emel Gazetesi

Hakikat Gazetesi

Müdde-i Umûmî Gazetesi

Taşdemir Gazetesi

Tecelli Gazetesi

Türküzü Gazetesi

Yeşilırmak Gazetesi

5.İnternet Kaynakları

“Hakikat”, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=197152> .

“Müdde-i Umumi”, Erişim Tarihi: 3 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1213> .

“Osmanlı Salnâmeleri Veri Tabanı”, Erişim Tarihi: 3 Ekim 2023, <http://ktp.isam.org.tr/?url=salname> .

“Taş Demir”, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/1070> .

“Tecelli”, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/535> .